

„**PODIVNĚ SE VŠAK ČASY ZMĚNILY.**“ **ROZTRŽKA MEZI VILÉMEM GABLEREM A VÁCLAVEM VLADIVOJEM TOMKEM V ROCE 1851***

MAGDALÉNA POKORNÁ

**“STRANGELY, THOUGH, THE TIMES HAD CHANGED.”
THE DISAGREEMENT BETWEEN VILÉM GABLER AND VÁCLAV VLADIVOJ TOMEK IN 1851**

Using an edited letter of January 13, 1851, that is, a letter written during a key period of change, this contribution analyses a disagreement between the historian Václav Vladivoj Tomek and the journalist Vilém Gabler, future director of the Higher School for Girls in Prague. The two men were friends and at some point close collaborators of the journalist Karel Havlíček. The experience of 1848 forced them to make certain life-changing decisions which influenced their personal relationship for years to come. Based on Tomek's *Paměti* (Memoirs), the author also briefly describes the development of personal relations between V.V. Tomek and Vilém Gabler after the post-1861 change of political circumstances.

Keywords: Czech history – developments after the revolution of 1848 – Václav Vladivoj Tomek – Vilém Gabler – František Palacký

Milý příteli!

Když jsme tak někdy za starých časů sedávali pohromadě u vás při černé kávě nebo později při „lurču“¹ a pohovořili si o všelijakých důležitých a nedůležitých záležitostech nec non de quibusdam aliis, nemyslel jsem zajisté, že kdy přijde den, kde Vám budu psátí takové psaní, jakové právě nyní počínám. Vy jste byl, jak jste snad z mého chování k Vám vždy mohl porozumětí, jeden z oněch lidí, kterých jsem velice ctil a si vážil, přesvědčen jsa o horlivé oddanosti Vaší a obětavosti pro dobro národa našeho a vlasti. Tuším, že jste i Vy to samé myslil o mně.

Podivně se však časy změnily. Nebudu o té změně šířiti slov, avšak musím se Vám přiznati, že srdce mé hořkou bolestí naplňuje myšlenka, že i Vy nyní náležíte k oněm, kteří nás několik, nevím v jakých zásadách s vládou se nesrovnávajících, ustavičně týráte a pronásledujete jako škodnou zvěř, takže se věru podobá, jako byste za účel si byli postavili vyhubiti [nás] až na posledního muže. Mohu vám říci, že ta taktika naší vlády jest v mých očích a ze stanoviska pouze humanitního velmi nechvalitebná, neboť když oni tam ve Vídni jsou přesvědčeni, že na jejich straně stojí pravda, nač takového pronásledování

* Text vznikl s podporou grantu GA ČR 406/12/0691 – Korespondence Karla Havlíčka, jehož nositelem je Ústav českého jazyka a teorie komunikace FF UK v Praze.

¹ Z německého slova Lurtsch, tedy (společenská) hra.

jinak smýšlejících, když však toto přesvědčení nemají, ať ustoupí místo své jiným, lépe přesvědčeným. Že však bývalí přátelé naše [!] podávají ruce k tomu, aby nás několik lidí poházeli blátem, jest věc, na kterou nesmím příliš mysliti, aby mne přemýšlení o tom nevedlo k velmi divným úsudkům o duchu lidském. Nechme však všeobecných rozjímání, abych Vám řekl, proč píši a co vlastně Vám chci říci, nebo vlastně, co bych rád, abyste Vy mi řekl.

Chtěl jsem tyhle dni napsati Vám dlouhé psaní o naší encyklopedii, z které snad nyní nic nebude, poněvadž se ministerstvu líbí míti o této věci velmi podivných a křivých náhledů. Tu mne někdo učinil pozorna na článek ve Vesně ještě neukončený; chci mluvit o kritice dějů husitských. Povídá se, že jste Vy tu kritiku psal. Já Vás nyní, a neďte se tomu, o nic jiného nežádám, nežli jenom byste mi psal, zdaliž to pravda čili nic. Musím Vám hned k tomu říci, že o tomto psaní žádný z přátel a známých mých nic neví a že chci míti jistotu v této věci také jenom pro sebe. Žádám Vás také, abyste i Vy toto psaní žádnému nesdělil; tato věc mohla by zůstatí mezi námi. Abyste však neměl žádných pochybností o tom, proč asi to chci věděti, musím se Vám přiznati, že by přátelství mezi námi přestalo, kdybyste onen článek byl psal. Mohu si velmi snadně přestavovati [!], že si snad z toho velmi málo děláte a že Vám snad mé psaní bude sloužiti za posměch. V tomto posledním pádu bych Vám radil, abyste toto psaní sdělil nejprve panu Josefu Jirečkovi, který snad v něm najde nových důkazů pro svůj vynález [!], že já prý mám povahu v břiše.²

Pro všechny pády Vám mohu říci, že se Palackému v onom článku děje křivda, on kupř. v rukopisu svém měl „der gemeine Mann“ a teprve cenzura z toho udělala „der irregeleitete Haufe“ a podobných věcí více. Buďte tak laskav a odepište mi brzy, má adresa jest Bartolomějská ulice 306 [adresa v rukopise podtržena, pozn. MP].

Buďte přesvědčen, že to nesdělím žádnému [toto slovo v rukopise podtrženo, pozn. MP], kdybyste mi psal, že článek onen vychází z Vašeho pera. Kdyby však tomu tak nebylo, nemusel bych snad mlčeti. Gabler

Máme před sebou dopis ze dne 13. ledna 1851, jehož pisatelem byl Vilém Gabler (1821–1897) a adresátem Václav Vladivoj Tomek (1818–1905). Ještě do posledního volného růžku dopisu vedle svého podpisu pak Gabler drobnějším písmem vtěsňal přípisek: „Musím se vlastně korigovati v tom, totiž že se jenom povídá, jako byste vy k onomu článku podával materiál, neboť sloh nezdá se býti Váš.“

Dopis je součástí rozsáhlejšího konvolutu listů od Viléma Gablera uložených ve fondu Václava Vladivoje Tomka v Archivu Národního muzea.³ Vybrala jsem ho právě proto, že výmluvně charakterizuje dobu svého vzniku, v níž do vzájemných vztahů mezi lidmi zasáhly jak revoluční události jara roku 1848, tak následující léta, během nichž se prosazovala konzervativní linie vídeňské vlády, ale kdy mnozí ještě věřili v možnost návratu k ústavním pořádkům. Vždyť březnová ústava z roku 1849, byť vládou oktrojovaná, zůstávala zatím formálně jen pozastavená. Zrušena byla – v rámci tzv. silvestrovských patentů – až poslední den roku 1851.

Revoluční období roku 1848 i jeho dozvuky v následujících letech probouzely v lidech i národech mnohé naděje, ale jen některé z nich a jen některým se naplnily. Proběhly revoluce, do veřejných záležitostí promlouvala „ulice“ a poprvé v rakouských dějinách zasedaly

² Dobová charakteristika pro požitkářského člověka či člověka pouze materiálních zájmů.

³ Archiv Národního muzea, fond Václav Vladivoj Tomek, k. 4, i. č. 209.

moderní parlamenty. Zněla velká slova, slyšet byl ovšem i třesk zbraní a nářek zraněných. Byly uzákoněny zásadní dokumenty, které potvrdily, že se zhroutil starý systém a s ním i jeho stěžejní opory, a to jak ve státní správě, tak ve správě vrchnostenské. Rozhodovaly však i soudy a jejich rozsudky mívaly pro odsouzené tragické, někdy až doživotní, existenční důsledky.

Zrušení cenzury a uvolnění svobody slova v březnu 1848 přineslo rozmach tisku a také tematické rozšíření diskusí, vedených mezi vrstevníky i napříč generacemi. Tyto diskuse mohly být a bývaly obohacující a znamenaly navázání nových přátelských kontaktů, ale mohly vést ve svých důsledcích i k ostrým názorovým srážkám, případně až k zpřetrhání či k definitivnímu ukončení dosavadních osobních vazeb. Takovým (někdy opravdu definitivním) koncům dřívějších přátelských pout mohly předcházet spory, kolize a vysvětlování. A to vše se v některých případech odrazilo v korespondenci, zvláště u lidí, kterým na sobě záleželo a nechtěli bez vysvětlení a unáhleně ukončit vazby k důvěrným svědkům svého mládí a často i národního zraní. Otištěný dopis Viléma Gablera Václavu Vladivoji Tomkovi jednu takovou kolizi podrobně dokumentuje a zaslouží si podrobnější komentář.

Pronikat do sítí mezilidských vztahů v minulosti (a stejně tak nebo ještě více v současnosti, což však není předmětem této studie) vyžaduje obezřetnost a navíc výsledek takového úsilí může být ve svých závěrech nepřesný, či dokonce pro nedostatek relevantních pramenů nebo jejich nepřesnou interpretaci i zavádějící. Ale přesto právě mezilidské vztahy jsou často jedním z klíčů k pochopení, proč se lidé rozhodli právě tak, jak se rozhodli a klíčem k těmto vztahům zase leckdy bývá právě jen korespondence, která bezprostředně, byť ze své podstaty subjektivně, odráží realitu. Pro období 19. století, tedy spíše pro jeho druhé dvě třetiny, máme pro výzkum mezilidských vztahů v české společnosti v dochované korespondenci mimořádně cenný pramen, byť se jednotlivé soubory ani zdaleka (ať již z jakýchkoli důvodů) nedochovaly v úplnosti. Václav Vladivoj Tomek však patřil mezi osobnosti, které o svůj osobní archiv ještě za svého života pečlivě dbaly, a díky tomu k nám může on i jeho okolí pořád živě promlouvat.

Václav Vladivoj Tomek dodnes patří k osobnostem české historiografie, které není třeba podrobněji představovat, byť jeho obraz nebyl a není jednoznačně hodnocen.⁴ Vilém Gabler je ovšem osobou spíše nepříliš známou, a proto si zaslouží alespoň stručně představit.⁵

⁴ Jednou z důležitých prací byla studie Oskar BUTTER, *Rozbor čtyř zachovaných čísel Tomkova Pokroku*, Duch novin. Studium novin. Péče o novinářství. Umění číst noviny, III, 25. července 1930, č. 7–8, s. 181–201; z pozdějších prací Dušan JERÁBEK, *V. V. Tomek a K. Havlíček v letech bachovské reakce*, Brno 1979; z ideologicky nezatížených prací Petr ČORNEJ, *Palacký a Tomek v letech 1848–52*, in: Pocta F. Palackému, Václavkova Olomouc 1976, Olomouc 1979, s. 171–175; z novějších prací pak Miloš ŘEZNÍK, *V. V. Tomek v české politice (1848–1863)*, diplomová práce FF UK v Praze, 1994; Miloš ŘEZNÍK (ed.), *Historie a politika. W. V. Tomek, historie a politika (1818–1905)*, Pardubice 2006 a v tomto sborníku mj. studie Rudolf KUČERA, *Historik a politika. V. V. Tomek a Ministerstvo kultury a vyučování 1848–1863*, s. 59–68 i práce dalších badatelů. V současné době se o život a dílo V. V. Tomka probouzí zájem, o čemž svědčí i další práce, např. Martin NODL, *Václav Vladivoj Tomek a František Palacký: Pohled do badatelské dílny a myšlení o dějinách*, in: Martin Nodl, *Dějepisectví mezi vědou a politikou*, Brno 2007, s. 11–34; v recenzi pak František ŠMAHEL (rec.), *Nad knihou Martina Nodla*, ČČH 105, 2007, s. 627–632; dále Bohumil JIROUŠEK, *Mýtus zaprodance – Wáclaw Władivoj Tomek v české historiografii*, in: Milan Řepa (ed.), *19. století v nás. Modely, instituce a reprezentace, které přetrvávají*, Praha 2008, s. 370–377. Nejnověji pak Roman PAZDERSKÝ, *Dochovaná korespondence Františka Palackého a Wáclava Vladivoje Tomka. Příspěvek k dokreslení jejich vzájemného vztahu*, Sborník archivních prací 64, 2014, s. 355–404.

⁵ Literaturu k jeho životu a dílu zatím shrnují mn [Michaela Nondková] – pš [Petr Šisler], *Vilém Gabler*, in: Vladimír Forst a kol., *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce, I/A–G*, Praha 1985, s. 781–782.

Narodil se v německé rodině ve Vartemberku (dnes Stráž pod Ralskem), česky se začal učit až na gymnáziu v Mladé Boleslavi. Na studiích v Praze se spřátelil s Havlíčkem. Ještě během studií působil jako vychovatel v rodině knížete Kamila Rohana. Na začátku roku 1846 se vydal do Paříže. Francie mu učarovala, po celý život se pak zajímal o její historii i současnost.⁶ Po návratu přijal místo vychovatele v rodině knížete Jana Lobkovicze. V roce 1848 se však tohoto místa vzdal a stal se sekretářem Národního výboru v Praze. Po rozpuštění Národního výboru se věnoval žurnalistice. Spolupracoval také s Karlem Havlíčkem v Národních novinách a od dubna 1850 redigoval deník Union, úředně zastavený již v listopadu téhož roku. V následujících měsících počítal s tím, že se zapojí do přípravy české encyklopedie, kterou měla vydávat Matice česká. V redakci tohoto projektu, dávného snu Františka Palackého, se měli pod jeho vedením sejít i další z těch, kteří ztratili možnost uplatnění v souvislosti s vydáním zákona proti zneužití tisku z 13. března 1849 a následně v návaznosti na vyhlášení stavu obležení 10. května 1849. Práce na encyklopedii, plánovaná na několik let, jim měla jistým způsobem pomoci překlenout svízelnou a ekonomicky nejistou situaci. Námitky proti projektu se ovšem hromadilo stále více a z jeho realizace tehdy nakonec sešlo.⁷

V létě roku 1852 přijal Gabler místo vychovatele v rodině srbského knížete Alexandra Karadjordjeviče. Na nátlak rakouské vlády však musel po dvou letech z Bělehradu odejít. Usadil se ve Vídni, kde opět pracoval jako vychovatel. S českou společností zůstával v kontaktu i prostřednictvím svých článků, kterými přispíval do několika českých časopisů. V roce 1863 mu zastupitelstvo Královského hlavního města Prahy nabídlo, aby se ujal řízení vyšší dívčí školy. Podnikl tehdy nejprve studijní cestu po Švýcarsku a Německu, aby se seznámil s tím, jak má taková škola fungovat. Ve druhé polovině sedmdesátých let se Gabler začal angažovat i v politice. Roku 1877 byl zvolen do sněmu Českého království, roku 1879 do říšské rady.

Citovaný dopis psal ale ještě jako mladý muž s čerstvou zkušeností nejen z Francie, ale i z vězení, v němž se ocitl kvůli tiskovým deliktům. S Tomkem se díky Havlíčkovi poznal v srpnu 1846, hned po svém návratu z Francie. Jen o pár týdnů později se spolu vypravili k Vojáckovům na Tetín na posvícení. S Tomkem, ale i dalšími tehdejšími přáteli chodili na výlety i do tanečních zábav v Praze. Havlíčkovi také oba svědčili na svatbě v březnu 1848. I během roku 1849 se společně vydávali nejen na vycházky do pražského okolí, ale strávili také několik dnů v Karlových Varech či v Polici a jejím okolí. Výletů se tedy nevzdali ani po revoluci roku 1848, jak Tomek vzpomínal ve svých *Pamětech*, ovšem na mnohých z nich už Havlíček kvůli svým žurnalistickým povinnostem (a z nich vyplývajícím úředním problémům) chyběl.⁸

Polovina roku 1849 přinesla změny ve vládě. Po nemocném Franzi hraběti Stadionovi nastoupil jako ministr vnitra Alexander Bach a na ministerstvo kultu a vyučování zase Lev hrabě Thun, což pro Tomka znamenalo šanci na profesní růst.

⁶ Josef Vítězslav ŠIMÁK, *Chronologický přehled literární činnosti Dra Viléma Gablera*, Časopis českého muzea 71, 1897, s. 129–131.

⁷ Encyklopedie, jejíž přípravy ve Vídni bedlivě sledovali, byla nakonec poražena „na vlastní půdě“. Podporu jí nevyslovil muzejní sbor, když na žádost Františka Ladislava Čelakovského revokoval své původně kladné stanovisko v lednu 1852. Viz např. i s odkazy na další literaturu Stanley B. WINTERS, *Sto let českého encyklopedismu (1860–1959): od F. L. Riegera a Jana Otty k T. G. Masarykovi a Bohumilu Němcovi*, Časopis Matice moravské 121/2, 2002, s. 339–400.

⁸ Václav Vladivoj TOMEK, *Paměti z mého života*, I, Praha 1904, s. 325.

Ještě 24. září 1849 byl Jireček s Gablerem u manželů Tomkových „po přátelsku na švestkové knedlíky“.⁹ Před svým odjezdem do Francie v roce 1850 Tomek využil Gablerových znalostí francouzštiny a cvičil se s ním v konverzaci v tomto jazyce. Od svého přítele ale dostával na cestu i praktická ponaučení a rady. Na základě Gablerova doporučení se také v Paříži ubytoval v Hôtelu Britannique a shodou okolností prý právě v pokoji, který Gabler kdysi obýval.¹⁰ Během následného pobytu v Berlíně byl ale Tomek s Gablerem již jen v ojedinělém kontaktu. Tam se od něj dozvěděl v dopise ze 6. července 1850 o tom, proč Gabler vypověděl přátelství Josefu Jirečkovi: „*Jireček Josef byl onehdá v Praze, nemohl jsem se však s jeho náhledy srovnávat, neboť zastával nutnou potřebu stavu obležení, pak nové církevní zákony a pak ještě něco, čeho bych se byl od něho nikdy nenadál, totiž, že Vídeň a ne Praha musí býti střediskem českého slovanského života* [slova od „Praha“ až po „života“ autor v dopise podtrhl, pozn. MP], *stal se jedním slovem věrným sluhou našeho Slovanstvu zajisté ne příliš příznivého ministerstva. Přátelství naše tedy zahynulo.*“¹¹

V následujících měsících se již vztahy mezi Gablerem a Tomkem rozvolňovaly, a to nejen z ideologických důvodů. V. V. Tomek byl stále více spjat s ministrem kultu a vyučování Lvem hrabětem Thunem¹² a od svých přátel se na delší dobu vzdálil; prioritou se mu stal kariérní růst (a ekonomické zajištění do budoucna).

Vilém Gabler svůj zde v úvodu publikovaný dopis adresoval ještě do Vídně. Tomek se tam tehdy výrazně angažoval i v publicistice, patřil totiž do okruhu těch, jejichž zásluhou vycházel Vídeňský deník a jeho příloha Vesna – periodika, které česká provládní strana ve Vídni vydávala jako protiváhu Havlíčkova kutnohorského Slovana.¹³

Vesna přinesla ve svém prvním čísle kritiku čerstvě vyšlého husitského svazku Palackého *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*.¹⁴ A tento text se stal důvodem Gablerova rozhořčení, které svěřil dopisu. Josef Alexander Helfert porovnal v anonymním článku, vydávaném na pokračování s titulem *Hus, Jeroným a Jakoubek* tento Palackého český text s německým, který vyšel v roce 1845, a nešetřil kritikou. České znění již nepodléhalo cenzuře, jež Palackému v roce 1844 vnutila některé formulace, a tak mohl Palacký v českém

⁹ V. V. TOMEK, *Paměti*, I, s. 336.

¹⁰ V. V. TOMEK, *Paměti*, I, s. 336–339.

¹¹ Archiv Národního muzea, f. V. V. Tomek, k. 4, i. č. 209. Problémy ve vzájemných vztazích naznačil již Jirečkův dopis Tomkovi z 24. června téhož roku, v němž mj. poznamenal: „Gabler se pustil nyní do Unie, opět se tovaryši s Havlíčkem a vůbec nejedná tak, abych se pevností jeho charakteru mohl obdivovati. Buď já jsem se změnil, anebo se stala s ním veliká proměna, s politickým jeho nynějším smýšlením spřátelit jsem se nemohl.“ Archiv Národního muzea, f. V. V. Tomek, korespondence Josef Jireček, k. 6, i. č. 313.

¹² Tomkova známost se Lvem hrabětem Thunem byla ale mnohem staršího data, díky doporučení Františka Palackého totiž Tomek pořádal na thunovském panství v Děčíně jejich archiv již v roce 1840.

¹³ Historii Vídeňského deníku se věnovala celá série článků Hugo Trauba a Oskara Buttera v periodiku *Duch novin* na přelomu dvacátých a třicátých let 20. století. V novější historiografii pak Zdeněk ŠAMBERGER, *Časopis Vídeňský Deník a jeho poslání v letech 1850–1851. (Ke ztroskotanému pokusu Leo Thuna o založení české konzervativní strany)*, *Slovanský přehled* 71, 1985, č. 1, s. 26–40; Jan RATAJ, *Úloha Vídeňského deníku v české publicistice a společnosti na počátku 50. let 19. století*, *Literární archiv* 17/18, 1988, s. 67–122; Zdeněk ŠIMEČEK (rec.), *Jan Rataj, Úloha Vídeňského denníku v české publicistice a společnosti na počátku padesátých let 19. století*, *Český časopis historický* 89/1, 1991, s. 134–135.

¹⁴ Český svazek Palackého *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*, zachycující dobu od roku 1403 do roku 1424, se objevil na knižním trhu 13. listopadu 1850. Německý svazek končil ve svém výkladu rokem 1419. Okolnosti vydání českého a německého „husitského“ svazku podal Jiří KOŘALKA, *František Palacký*, Praha 1998, zejména s. 348–350.

vydání rozšířit Husovu charakteristiku o dříve nepřijatelné soudy.¹⁵ Podezření, že to byl právě Tomek, kdo Helfertovi poskytl pro článek „municí“, se nabízelo, vždyť ještě v předbřežnové době byl Tomek Palackého blízkým spolupracovníkem a počítalo se s tím, že bude i pokračovatelem jeho díla. Rozhořčení, které Gablera v této souvislosti ovládlo, je pochopitelné i proto, že vnímal, jaké důsledky tato kritika pro Palackého a jeho veřejnou činnost může mít. Sám osobně byl poté, co došlo k úřednímu zastavení listu Union, který redigoval, zainteresován na přípravě projektu na vydání české encyklopedie. Příznáčně v tomto kontextu tedy je i to, že se Gabler (ač přiznává, že se o encyklopedii chtěl v dopise rozepsat) nakonec rozhodl bývalému příteli raději nic nesvěřovat.

Sám Tomek vnímal, že jeho působení ve Vídeňském deníku „protože nezůstalo v Praze tajné“ mu způsobilo „u mnohých nelibost“. ¹⁶ „Dal se k tomu strhnouti i přítel Gabler, popudiv se nějakým článkem v Denníku [toto byla dobová podoba názvu, pozn. MP], kritizujícím nepřiznivě Palackého vypravování dějů husitských, za jehož původce nepravě mne pokládali. Dal mi to najevo trpkým dopisem (13. ledna 1851).“¹⁷

Tomkovi Gablerův názor ležel na srdci ještě dlouho a vrátil se k této záležitosti i po několika měsících po svém návratu do Prahy v rozhovoru s Václavem Bolemírem Nebeským: „Vypravoval jsem mu příběh o onom psaní Gablerově ke mně do Vídně a mé odpovědi, na kterou sem [!] žádného listu více nedostal.“¹⁸ Shodou okolností se tehdy s Gablerem i potkal. „V tom odpoledne, když jsme s Wocem šli trochu procházkou po Aleji [dnešní Národní třída, pozn. MP], potkali jsme Gablera samého, kterýž se s námi zastavil a mne vítal i také pravil, že mne druhé dne odpoledne navštíví, proti čemuž jsem nic neměl. Těšil jsem se velice na tuto návštěvu, poněvadž bychom si jistě byli pověděli dobře do pravdy: však kdo nepřišel ani druhého ani třetího dne, byl Gabler. Tak mě naděje má zklamala.“¹⁹ Tomek dodával, že chtěl ještě posečkat a sám Gablera (a Palackého, o němž věděl, že je s Gablerem v úzkém kontaktu) nevyhledávat. Do poznámky pod čáru pak ke své zmínce o setkání připojil možné vysvětlení toho, proč Gabler Tomka nenavštívil. „Pověděl mi později Nebeský, jenž s Gablerem o té věci mluvil, příčinu, proč ke mně nepřišel, poněvadž prý Wocel při setkání onom, když řekl, že přijde, jaksi se zaškaredil.“ Opravdu mohl takový nonverbální posunek ovlivnit Gablerovo rozhodnutí? Těch závažnějších věcných důvodů, proč na návštěvu nejít, se do té doby u něj bezesporu nastrádalo více.

Po Tomkově návratu do Prahy se jeho vztahy i s některými dalšími bývalými přáteli hodně zprětrhaly. Byl zavázán ministru Thunovi, vždyť právě on jej jmenoval mimořádným profesorem na univerzitě, což pro Tomka tehdy znamenalo existenční jistotu, nemluvě o uspokojení, že dosáhl takového prestižního postu. Pro mnohé jeho současníky (např. radikální demokraty) ale i bývalé druhy (připomenout je třeba alespoň Karla Havlíčka) však přinášela tehdejší realita vězení, perzekuci a ztrátu profesních nadějí do budoucna.

Nejistota a obavy prorůstaly pražskou společností. Atmosféra byla stísněná. Havlíček ji nazval „předpekším“. Mnozí zvažovali, na kterou stranu se přiklonit. Gabler věnoval této reflexi dobových poměrů velkou část dopisu. Tomek už rozhodnutý, na kterou stranu

¹⁵ Helfertův text vzbudil takový zájem ministra Lva hraběte Thuna, že jej vyzval, aby své dílo vydal německy samostatně, což se stalo v roce 1853. Česky pak toto dílo vyšlo zásluhou Matice české v roce 1857.

¹⁶ V. V. TOMEK, *Paměti*, I, s. 366.

¹⁷ Tamtéž, s. 366.

¹⁸ Tamtéž, s. 372. Tomkův dopis se v Gablerově (zatím jen dílem zpřístupněné) pozůstalosti v LA PNP nedochoval.

¹⁹ Tamtéž, s. 372–373.

se dát, byl. A o tom svědčí i jeho tehdejší korespondence z Prahy do Vídně. Horlivě v ní totiž referoval o poměrech a veřejném mínění v Praze a adresoval ji Josefu Jirečkovi, který pracoval jako konceptní adjunkt na ministerstvu kultu a vyučování, či Josefu Alexandru Helfertovi, který na tomtéž ministerstvu zastával funkci ministerského podsekretáře, a to i s vědomím, že jeho dopisy se dostávají až k samotnému ministru Thunovi. Svou „zpravodajskou“ taktiku vysvětloval v dopise Josefu Alexandru Helfertovi ze 16. dubna 1851: „*Snad bude střídavé dopisování mě, jednou Vašnosti, jednou panu Jirečkovi, zrovna účelu přiměřené, poněvadž při jedné osobě více to, při jiné více ono přijde jednomu na mysl.*“²⁰ Svůj velmi obsáhlý první dopis z Prahy ovšem adresoval do Vídně Josefu Jirečkovi již o deset dní dříve, 6. dubna 1851, tedy hned poté, co se do Prahy 1. dubna téhož roku ze svých cest vrátil. V jeho dopisech nechyběly ani osobní a velmi kritické útoky proti bývalým Tomkovým přátelům včetně Karla Havlíčka, ale i Viléma Gablera, nemluvě o osočení Ignáce Jana Hanuše (jeho se korespondence týkala především začátkem roku 1852), které znamenalo ukončení Hanušovy univerzitní kariéry.²¹

O vztazích obou mužů, Viléma Gablera a V. V. Tomka, v padesátých letech už vzájemné dopisování mnohé další podrobnosti neprozrazuje.²² Pokud vůbec bylo, pak se nezachovalo. Z Gablerova dopisu Karlu Havlíčkovi víme, jak ten soudil o jeho způsobu vysokoškolského působení: „*Jak přednáší, můžeš si lehce pomyslet, jako Tomek, hezky suše a nezajímavě, aby to lidem nepobouřilo krev. Bez toho idey v dějinách světa neplatí, alespoň v jeho očích, a pouhé faktum líčiti živými barvami zase nedovedl. Tedy se řekne jen hezky suše, co kdo udělal a kdy to udělal: jméno, faktum a letopočet, to je Tomkova historie.*“²³ Tomkova dochovaná rozsáhlá korespondence byla zatím využita (a publikována) jen výběrově.²⁴ Třeba její budoucí výzkum Tomkovy názory na Gablera a jeho osudy ještě zpřesní. Gabler žil po návratu ze Srbska ve Vídni, Tomek v Praze... Zda a do jakých podrobností o sobě věděli, dnes zatím netušíme. Ovšem se změnou politických poměrů na počátku šedesátých let došlo i k prolomení osobních bariér mezi oběma muži, kteří dosáhli čtyřicítky svého věku.

„*Gabler byl toho času [rozumí se rok 1861, pozn. MP] po navrácení svém ze Srbska ve Vídni co vychovatel v domě velkého peněžníka Mannerera a byli jsme spolu po někdejších krátkém odcizení zase v starém důvěrném přátelství.*“²⁵ Tomu starému důvěrnému přátelství lze na základě Tomkových pamětí rozumět tak, že spolu opět chodili na pravidelné výlety a Gabler Tomkovým v roce 1862 zprostředkoval (ve svém sousedství) pronájem bytu ve Vídni. Tomek s radostí kvitoval, že se Gabler stal ředitelem vyšší dívčí školy a samozřejmě jej při jeho prvním pražském pobytu v únoru 1863 při této příležitosti „po přátelstvu“ ubytoval u sebe doma. Tomkovy *Paměti* pro další desetiletí dokládají vzájemně blízké

²⁰ Moravský zemský archiv, fond Rodina Helfertova.

²¹ Blíže Jaromír LOUŽIL, *Ignác Jan Hanuš*, Praha 1971.

²² Během února a března 1852 se Josef Jireček Tomkovi svěřoval se svou starostí zajistit Gablerovi místo. „Věřím rád, že mu návrat přichází krušný. Co naplat. Jiná cesta nyní není otevřena a věčně bych litoval, kdyby i tu propásl.“ Podrobnosti o tomto plánu si ovšem Jireček chtěl ponechat až na osobní setkání s Tomkem v Praze. Dopis ze dne 2. března 1852 je uložen v Archivu Národního muzea, f. V. V. Tomek, korespondence Josef Jireček, k. 6, i. č. 313.

²³ Dopis Viléma Gablera Karlu Havlíčkovi 15. února 1852, otištěno Ladislavem Quisem ve Zvonu 9, 1909, s. 195.

²⁴ Využita byla ve výše citovaných pracích v pozn. 4. Edičně ji částečně zpřístupnila Magdaléna POKORNÁ a kol., *Spoléhámť se docela na zkušené přátelství Vaše... Vzájemná korespondence Josefa Jirečka a Václava Vladiovoje Tomka z let 1858–1862*, Praha 2008.

²⁵ V. V. TOMEK, *Paměti*, II, s. 13.

osobní kontakty. Opět chodívali na výlety, ale Gabler trávil s Tomkovými i dny sváteční (Vánoce či Nový rok). Tomek Gablerovi 25. února 1865 odsvědčil dokonce i jeho sňatek. Prátelské vztahy manželé Tomkovi a Gablerovi pěstovali i nadále. Po svém ovdovění se Tomek pravidelně setkával s Gablerem o sobotách v Měšťanské besedě, ve středu pak po jistý čas Na Knížecí, v neděli se pak pravidelně chodilo (v širší společnosti) na výlety, často ke sv. Markétě do Břevnova a později do nádražní restaurace. Chodívalo se pěšky, ale např. v roce 1875 se vydali na Závist „parolodí“. O tři roky později, v srpnu 1878, se Tomek za Gablerem např. vydal do jeho rodiště Vartenberka a výlety podnikali odtamtud. Tomek býval také hostem u Gablerů a společně za pobytu ve Vídni Gabler opět navštívil i Josefa Jirečka a jeho rodinu. V Praze pak Gabler společně s Tomkem navštěvovali např. P. Václava Štulce, tehdy vinohradského kanovníka, a v roce 1874 se společně vydali svědčit na svatbu až do Broumova. V pozdějších letech zase chodívali na pohřby známých – pohřeb Františka Špatného dne 12. června 1883 jistě nebyl jediný. Tomek se o svého přítele obával v roce 1887 při jeho zdravotní indispozici. Do dalších let už vydané *Paměti* nesahají, a tak v nich chybí odezva smrti Gablerovy dcery Anny i jeho samotného. Litovat můžeme, i když je to vzhledem k častým osobním kontaktům pochopitelné, že obsahově významnější vzájemná korespondence mezi Tomkem a Gablerem se nezachovala. V Tomkových *Pamětech* nenacházíme totiž ani náznakem reflexi diskusí, vedených při společných setkáních. Jsou spíše prostým výčtem cest, maximálně s glosou o tom, jaké jim na cestách přálo počasí.

„*Vážná, poctivá a milá povaha jeho, nezavírající se veselé zábavě, brzy mě s ním sblížila, tak že mi byl odtud po celý náš věk jedním z nejdražších přátel.*“ Tak Tomek po letech vzpomínal na své seznámení s Vilémem Gablerem ve svých *Pamětech*.²⁶ V jeho dlouhém životě evidentně pár let vzájemného odloučení v padesátých letech nehrálo vážnější roli, i když marginální pro něj nebylo, když mu v *Pamětech* věnoval větší prostor.

Tato studie se zaměřila na roztržku mezi V. V. Tomkem a V. Gablerem nikoliv kvůli odkrývání soukromých osudů, ale proto, aby na konkrétním příkladu ukázala obecnější důvody rozštěpení české společnosti po revoluci 1848. V tomto případě se rozkol týkal dvou blízkých přátel a také společných přátel (a spolupracovníků) Karla Havlíčka.

MAGDALÉNA POKORNÁ

„Die Zeiten haben sich merkwürdig geändert.“ Das Zerwürfnis zwischen Vilém Gabler und Václav Vladivoj Tomek im Jahre 1851

ZUSAMMENFASSUNG

Die Studie dokumentiert anhand eines edierten Briefes vom 13. Januar 1851, also aus einer Umbruchszeit, das Zerwürfnis zwischen dem Historiker Václav Vladivoj Tomek und dem Journalisten Vilém Gabler, dem späteren Direktor der Höheren Mädchenschule in Prag.

Sie waren Freunde und zeitweilig enge Mitarbeiter des Journalisten Karel Havlíček. Die Erfahrung des Jahres 1848 bedeutete allerdings auch für sie eine existenzielle Entscheidung, die ihre persönliche Beziehung auf Jahre hinaus beeinflusste. Tomek wählte in dieser Zeit die sog. Regierungspartei, hatte enge Kontakte zum Minister für

²⁶ V. V. TOMEK, *Paměti*, I, s. 237.

Kultus und Unterricht Leo Graf von Thun-Hohenstein, dem er für seine berufliche Laufbahn verpflichtet war; auch entschloss er sich, als Autor mit der tschechisch erscheinenden Wiener Tageszeitung (*Vídeňský denník*) zusammenzuarbeiten, die gerade von Leuten herausgegeben wurde, die mit der Regierungspartei verbunden waren. Vilém Gabler war damals mit František Palacký und seinem geplanten (und damals noch nicht verwirklichten) Projekt der tschechischen Enzyklopädie verbunden. Der Kern des Konflikts zwischen Tomek und Gabler war Tomeks vermutete Autorschaft (bzw. Bereitstellung von Unterlagen) eines polemischen Aufsatzes unter dem Titel *Hus, Jeroným a Jakoubek (Hus, Hieronymus und Jakobellus)* von Josef Alexander Helfert, der gegen die damals frische tschechische Ausgabe des „hussitischen“ Werkes *Dějiny národa českého v Čechách a v Moravě (Die Geschichte des tschechischen Volkes in Böhmen und Mähren)* von František Palacký gerichtet war. Die Studie rekapituliert ferner, insbesondere anhand der Tomekschen *Memoiren (Paměti)*, kurz die Entwicklung der Beziehungen zwischen V. V. Tomek und Vilém Gabler nach 1861 und den veränderten politischen Verhältnissen.

Deutsche Übersetzung: Wolf B. Oerter

Magdaléna Pokorná
Ústav českých dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy
pokorna@hiu.cas.cz